

ЗИГМУНД ФРОЙД УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНА

КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

ЗАТВЕРДЖЕНО
Вченою радою університету

Протокол № 10 від
«11» червня 2025 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПСИХОЛОГІЯ МІГРАЦІЇ, БІЖЕНСТВА ТА АДАПТАЦІЇ»

Освітній рівень: Перший (бакалаврський)

Галузь знань: С «Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини»

Спеціальність С4 «Психологія»

Освітньо-професійна програма "Психологія"

Статус дисципліни: вибіркова

Форма навчання: денна

<u>Форма навчання</u>	<u>Курс</u>	<u>Семестр</u>	<u>Лекції (год.)</u>	<u>Практичні (год.)</u>	<u>Самостійна робота студента (год.)</u>	<u>Разом (год.)</u>	<u>Залік (сем.)</u>
<u>Денна</u>	<u>4</u>	<u>8</u>	<u>20</u>	<u>16</u>	<u>54</u>	<u>90</u>	<u>8</u>

Робоча програма розроблена на основі освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів галузі С «Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини», спеціальності С4 Психологія, затвердженої вченою радою ЗФУУ (протокол № 10 від «11» червня 2025 року)

Програму навчальної дисципліни розробив:

Доктор психологічних наук, професор
професор кафедри психології

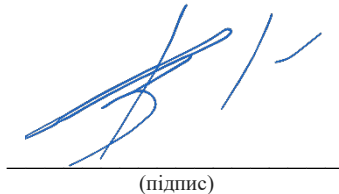

Л. Карамушка

Робочу програму обговорено та затверджено на засіданні кафедри психології

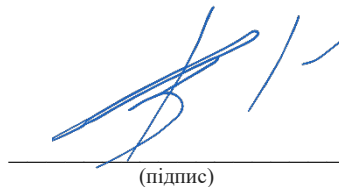
Протокол № 9 від “21” травня 2025 року

Завідувач кафедри психології

І. Клименко

Гарант ОПП «Психологія»

І. Клименко

Пролонговано:

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) „__” _____ 20__ р., протокол №__
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) „__” _____ 20__ р., протокол №__
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) „__” _____ 20__ р., протокол №__
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) „__” _____ 20__ р., протокол №__
(підпис) (ПІБ)

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, ОПП, ступень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		Денна форма навчання	
Кількість кредитів - 3	Галузь знань – С «Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини»	Статус дисципліни вибіркова Мова навчання Українська	
Змістових модулів - 2	Спеціальність: С4 Психологія Освітньо-професійна програма «Психологія»	Рік підготовки	
		4-й	
		Семестр	
		8-й	
Загальна кількість кредитів/годин - 3/90		Лекції (год.)	
		20	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних - 4 год.;	Ступень вищої освіти - Бакалавр	Практичні(год.)	
		16	
		Самостійна робота(год.)	
		54	
		Всього	
		90	
		Вид контролю	
		Залік	

2.1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Сформувані у здобувачів вищої освіти системні знання про психологічні особливості міграційних процесів, феномен біженства та адаптації особистості й груп у новому соціокультурному середовищі. Розвинути здатність аналізувати психологічні наслідки міграції, застосовувати методи підтримки та сприяти інтеграції мігрантів і біженців у суспільство.

2.2. Завдання вивчення дисципліни

Завдання спрямовані на формування високого рівня професійної компетентності у здобувачів освіти, які зможуть ефективно працювати у сфері психології міграційних процесів:

- Охарактеризувати основні поняття, теорії та моделі психології міграції.
- Визначити соціально-психологічні та культурні чинники, що впливають на процес адаптації мігрантів і біженців.
- Розкрити психологічні наслідки вимушеної міграції та біженства для особистості й сім'ї.
- Проаналізувати стратегії адаптації та інтеграції у новому соціокультурному середовищі.

- Описати роль психолога у наданні допомоги мігрантам і біженцям, у тому числі кризове консультування та психотерапевтична підтримка.
- Перелічити методи психодіагностики та психологічних інтервенцій, що застосовуються у роботі з мігрантами.
- Запропонувати практичні приклади та кейси успішної адаптації та інтеграції мігрантів у різних країнах.
- Зазначити етичні та правові аспекти роботи психолога з мігрантами й біженцями.

2.3. Передумови для вивчення дисципліни.

Для успішного засвоєння дисципліни «Психологія міграції, біженства та адаптації» студентам необхідно мати ґрунтовні знання з таких предметів:

Пререквізіти:

- Іноземна мова — дисципліна, спрямована на формування комунікативної компетентності у вибраній мові, розвиток навичок усного та письмового мовлення, засвоєння професійної термінології та використання мови в академічному й професійному середовищі.
- Соціологія — досліджує закономірності функціонування суспільства, соціальних інститутів, груп і взаємодій між людьми.
- Соціальна психологія — аналізує вплив соціального середовища на поведінку, мислення, емоції та міжособистісні стосунки людини.
- Психологія особистості — досліджує структуру, динаміку та індивідуальні особливості психіки, що визначають поведінку й розвиток особистості.

Постреквізіти:

Після завершення дисципліни студенти зможуть застосовувати отримані знання у таких предметах та професійних сферах:

- Психологія сім'ї та подружжя — розглядає закономірності функціонування сімейних і подружніх стосунків, їхній вплив на розвиток особистості та соціальну адаптацію.
- Переддипломна практика — є завершальним етапом професійної підготовки, що інтегрує теоретичні знання та практичні навички у реальних умовах діяльності психолога.
- Кваліфікаційна робота — являє собою самостійне науково-практичне дослідження, яке демонструє професійну компетентність та готовність до незалежної психологічної діяльності.

3. Зміст навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна «Психологія міграції, біженства та адаптації» складається з двох змістовних модулів:

Змістовний модуль 1. Теоретико-методологічні основи психології міграції

Тема 1. Поняття та типи міграції

Міграція охоплює широкий спектр переміщень людей — від добровільних до вимушених, що зумовлені економічними, політичними чи соціальними причинами. У психологічному вимірі вона розглядається як процес зміни

життєвого простору, що впливає на ідентичність та емоційний стан особистості. Добровільна міграція часто пов'язана з пошуком можливостей, тоді як вимушена — з кризовими переживаннями та травматизацією. Важливим є розуміння різних типів міграції для прогнозування психологічних наслідків та вибору адекватних стратегій підтримки.

Тема 2. Психологічні моделі міграційних процесів

Психологічні моделі міграції пояснюють, як людина переживає зміни середовища та будує нові соціальні зв'язки. Вони охоплюють когнітивні процеси адаптації, емоційні реакції на втрату звичного контексту та поведінкові стратегії інтеграції. Моделі також враховують вплив культурних бар'єрів і рівень підтримки з боку приймаючого суспільства. Їх застосування допомагає психологам прогнозувати труднощі та розробляти програми допомоги мігрантам.

Тема 3. Феномен біженства

Біженство є особливим видом вимушеної міграції, що супроводжується високим рівнем психологічної травматизації. Люди, які залишають домівку через війни чи переслідування, стикаються з втратою безпеки, соціальних ролей та життєвих перспектив. Це породжує кризові стани, посттравматичний стрес та труднощі у формуванні нової ідентичності. Психологічна підтримка біженців має враховувати їхні переживання втрати та потребу у відновленні базового відчуття стабільності.

Тема 4. Соціокультурні чинники адаптації

Адаптація мігрантів значною мірою залежить від культурного контексту приймаючої країни. Мова, традиції, соціальні норми та доступ до спільнот визначають рівень інтеграції та психологічного комфорту. Важливим чинником є також ставлення місцевого населення, яке може сприяти або перешкоджати адаптації. Психологи досліджують, як культурні відмінності впливають на формування нових соціальних ролей та відчуття приналежності.

Тема 5. Психологічні ризики міграції

Міграція часто супроводжується стресом, невизначеністю та ризиком розвитку психічних розладів. Серед поширених проблем — депресія, тривожність, посттравматичний стресовий розлад та соціальна ізоляція. Вимушені мігранти особливо вразливі до кризових станів через втрату дому та близьких. Усвідомлення цих ризиків дозволяє психологам розробляти превентивні програми підтримки та інтервенції.

Змістовний модуль 2. Практика психологічної допомоги та адаптації мігрантів

Тема 6. Стратегії адаптації та інтеграції

Мігранти застосовують різні стратегії адаптації: асиміляцію, інтеграцію, сепарацію чи маргіналізацію. Кожна з них має свої психологічні наслідки та

рівень ефективності залежно від контексту. Інтеграція вважається найбільш збалансованою, оскільки поєднує збереження культурної ідентичності та прийняття нових норм. Психологи допомагають мігрантам усвідомити власну стратегію та скоригувати її для успішної адаптації.

Тема 7. Психологічна підтримка мігрантів

Психологічна допомога мігрантам включає кризове консультування, психотерапію та групову підтримку. Вона спрямована на зниження рівня стресу, відновлення відчуття безпеки та формування ресурсів для адаптації. Особливе значення має робота з травматичними переживаннями та розвиток навичок міжкультурної комунікації. Психологи виступають посередниками між особистістю та новим соціальним середовищем.

Тема 8. Методи психодіагностики

Психодіагностика мігрантів охоплює оцінку рівня адаптації, психологічного благополуччя та наявності кризових станів. Використовуються тести, інтерв'ю та спостереження, що дозволяють виявити проблемні сфери. Важливо враховувати культурні відмінності та специфіку мовного середовища. Результати діагностики стають основою для розробки індивідуальних програм психологічної допомоги.

Тема 9. Практичні кейси успішної адаптації

Аналіз кейсів успішної адаптації дозволяє зрозуміти, які фактори сприяють інтеграції мігрантів. Це можуть бути державні програми підтримки, діяльність громадських організацій чи ініціативи місцевих спільнот. Важливу роль відіграє доступ до освіти, працевлаштування та соціальних ресурсів. Вивчення таких прикладів допомагає формувати ефективні моделі психологічної допомоги.

Тема 10. Етичні та правові аспекти роботи психолога

Робота психолога з мігрантами та біженцями потребує дотримання етичних норм і правових вимог. Це включає конфіденційність, повагу до культурних особливостей та захист прав клієнта. Психолог має усвідомлювати межі своєї компетентності та співпрацювати з іншими фахівцями. Етична відповідальність полягає у створенні безпечного простору для адаптації та інтеграції особистості.

4. Структура залікового кредиту з дисципліни

Назви змістовних модулів і тем для вивчення	Кількість годин			
	денна форма			
	у тому числі			
	усього	лекц	практ	с.р
Змістовний модуль 1. Теоретико-методологічні основи психології міграції				
Тема 1. Поняття та типи міграції: соціально-психологічні характеристики добровільної та вимушеної міграції.	11	2	2	6

Тема 2. Психологічні моделі міграційних процесів: когнітивні, емоційні та поведінкові аспекти.	10	2	2	6
Тема 3. Феномен біженства: психологічні наслідки втрати дому та вимушеного переселення.	12	2	1	6
Тема 4. Соціокультурні чинники адаптації: роль культури, мови та соціальних мереж у процесі інтеграції.	12	2	1	6
Тема 5. Психологічні ризики міграції: стрес, травматизація, формування кризових станів.	12	2	2	5
Змістовний модуль 2. Практика психологічної допомоги та адаптації мігрантів				
Тема 6. Стратегії адаптації та інтеграції: асиміляція, інтеграція, сепарація, маргіналізація.	12	2	1	5
Тема 7. Психологічна підтримка мігрантів: кризове консультування, психотерапевтичні методи.	11	2	2	5
Тема 8. Методи психодіагностики: оцінка рівня адаптації, стресу та психологічного благополуччя.	11	2	1	5
Тема 9. Практичні кейси успішної адаптації: аналіз досвіду різних країн та програм інтеграції.	11	2	2	5
Тема 10. Етичні та правові аспекти роботи психолога: професійна відповідальність, права мігрантів і біженців.	11	2	2	5
Усього, годин	90	20	16	54

5. Тематика практичних та занять з дисципліни

Змістовний модуль 1. Теоретико-методологічні основи психології міграції

Практичне заняття 1. Типи та особливості міграції

- Охарактеризуйте основні відмінності між добровільною та вимушеною міграцією.
- Назвіть психологічні наслідки різних типів міграції для особистості.
- Зазначте соціально-економічні чинники, що впливають на міграційні процеси.
- Опишіть психологічні ресурси, які допомагають мігрантам долати труднощі.
- Перелічте класифікаційні підходи до аналізу міграції у психології.

Практичне заняття 2. Моделі психології міграційних процесів

- Охарактеризуйте когнітивні процеси, що супроводжують адаптацію мігрантів.
- Назвіть емоційні реакції, які впливають на інтеграцію у нове середовище.
- Опишіть поведінкові стратегії адаптації у різних культурних контекстах.
- Перелічте психологічні моделі, що застосовуються у практиці роботи з мігрантами.
- Запропонуйте способи використання цих моделей для прогнозування труднощів.

Практичне заняття 3. Психологія біженства

- Охарактеризуйте основні психологічні наслідки вимушеного переселення.

- Назвіть фактори, що впливають на втрату ідентичності у біженців.
- Опишіть прояви посттравматичного стресу у вимушених мігрантів.
- Переліchte методи психологічної допомоги для відновлення відчуття безпеки.
- Розкрийте ресурси підтримки, які є найбільш ефективними для біженців.

Практичне заняття 4. Соціокультурні чинники адаптації

- Охарактеризуйте роль знання мови у процесі інтеграції.
- Назвіть культурні традиції, що впливають на формування нових соціальних ролей.
- Зазначте, як ставлення місцевого населення може сприяти або перешкоджати адаптації.
- Опишіть значення соціальних мереж у процесі інтеграції мігрантів.
- Запропонуйте способи врахування культурних відмінностей у роботі психолога.

Практичне заняття 5. Психологічні ризики міграції

- Охарактеризуйте психічні розлади, що найчастіше виникають у мігрантів.
- Назвіть наслідки соціальної ізоляції для психологічного стану особистості.
- Зазначте фактори, які підвищують ризик розвитку кризових станів.
- Опишіть можливі шляхи запобігання негативним наслідкам міграції.
- Переліchte превентивні програми підтримки, які застосовуються у практиці.

Змістовний модуль 2. Практика психологічної допомоги та адаптації мігрантів

Практичне заняття 6. Стратегії адаптації та інтеграції

- Охарактеризуйте різницю між асиміляцією та інтеграцією.
- Назвіть переваги та ризики стратегії сепарації.
- Зазначте небезпеки маргіналізації як стратегії адаптації.
- Опишіть способи усвідомлення особистістю власної стратегії адаптації.
- Сформулюйте роль психолога у корекції стратегій адаптації.

Практичне заняття 7. Психологічна підтримка мігрантів

- Охарактеризуйте методи кризового консультування у роботі з мігрантами.
- Назвіть психотерапевтичні підходи, що допомагають долати травматичні переживання.
- Опишіть переваги групової підтримки для мігрантів.
- Переліchte навички міжкультурної комунікації, які варто розвивати.
- Запропонуйте ресурси, які психолог може активізувати у клієнта.

Практичне заняття 8. Методи психодіагностики мігрантів

- Охарактеризуйте інструменти для оцінки рівня адаптації мігрантів.
- Назвіть показники психологічного благополуччя, що підлягають діагностиці.
- Зазначте значення культурних відмінностей у психодіагностиці.
- Опишіть методи виявлення кризових станів у мігрантів.
- Сформулюйте, як результати діагностики впливають на вибір інтервенцій.

Практичне заняття 9. Кейси успішної адаптації

- Охарактеризуйте фактори, що сприяють успішній інтеграції мігрантів.
- Назвіть приклади державних програм підтримки адаптації.
- Опишіть роль громадських організацій у процесі інтеграції.
- Перелічте можливості освіти та працевлаштування як чинники адаптації.
- Запропонуйте приклади кейсів, які можна використати у психологічній практиці.

Практичне заняття 10. Етичні та правові аспекти роботи психолога

- Охарактеризуйте ключові етичні принципи роботи з мігрантами та біженцями.
- Назвіть способи забезпечення конфіденційності у міжкультурному контексті.
- Зазначте права клієнта, які психолог має враховувати у практиці.
- Опишіть межі компетентності психолога у роботі з мігрантами.
- Сформулюйте значення міждисциплінарної співпраці для ефективної допомоги.

6. Тематика самостійних занять з дисципліни

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Самостійне заняття 1. Типи та особливості міграції – Охарактеризуйте основні види міграції та їх психологічні наслідки. – Назвіть ключові відмінності між добровільною та вимушеною міграцією. – Зазначте соціально-економічні чинники, що впливають на міграційні процеси. – Опишіть психологічні ресурси, які допомагають мігрантам долати труднощі. – Перелічте класифікаційні підходи до аналізу міграції у психології.	6
2	Самостійне заняття 2. Моделі психології міграційних процесів – Охарактеризуйте когнітивні процеси, що супроводжують адаптацію мігрантів.	6

	– Назвіть емоційні реакції, які впливають на інтеграцію у нове середовище. – Зазначте поведінкові стратегії адаптації у різних культурних контекстах. – Опишіть психологічні моделі, що застосовуються у практиці роботи з мігрантами. – Запропонуйте способи використання цих моделей для прогнозування труднощів.	
3	Самостійне заняття 3. Психологія біженства – Охарактеризуйте основні психологічні наслідки вимушеного переселення. – Назвіть фактори, що впливають на втрату ідентичності у біженців. – Опишіть прояви посттравматичного стресу у вимушених мігрантів. – Перелічте методи психологічної допомоги для відновлення відчуття безпеки. – Розкрийте ресурси підтримки, які є найбільш ефективними для біженців.	6
4	Самостійне заняття 4. Соціокультурні чинники адаптації – Охарактеризуйте роль знання мови у процесі інтеграції. – Назвіть культурні традиції, що впливають на формування нових соціальних ролей. – Зазначте, як ставлення місцевого населення може сприяти або перешкоджати адаптації. – Опишіть значення соціальних мереж у процесі інтеграції мігрантів. – Запропонуйте способи врахування культурних відмінностей у роботі психолога.	6
5	Самостійне заняття 5. Психологічні ризики міграції – Охарактеризуйте психічні розлади, що найчастіше виникають у мігрантів. – Назвіть наслідки соціальної ізоляції для психологічного стану особистості. – Зазначте фактори, які підвищують ризик розвитку кризових станів. – Опишіть можливі шляхи запобігання негативним наслідкам міграції. – Перелічте превентивні програми підтримки, які застосовуються у практиці.	5
6	Самостійне заняття 6. Стратегії адаптації та інтеграції – Охарактеризуйте різницю між асиміляцією та інтеграцією. – Назвіть переваги та ризики стратегії сепарації. – Зазначте небезпеки маргіналізації як стратегії адаптації. – Опишіть способи усвідомлення особистістю власної стратегії адаптації. – Сформулюйте роль психолога у корекції стратегій адаптації.	5

7	Самостійне заняття 7. Психологічна підтримка мігрантів – Охарактеризуйте методи кризового консультування у роботі з мігрантами. – Назвіть психотерапевтичні підходи, що допомагають долати травматичні переживання. – Опишіть переваги групової підтримки для мігрантів. – Перелічте навички міжкультурної комунікації, які варто розвивати. – Запропонуйте ресурси, які психолог може активізувати у клієнта.	5
8	Самостійне заняття 8. Методи психодіагностики мігрантів – Охарактеризуйте інструменти для оцінки рівня адаптації мігрантів. – Назвіть показники психологічного благополуччя, що підлягають діагностиці. – Зазначте значення культурних відмінностей у психодіагностиці. – Опишіть методи виявлення кризових станів у мігрантів. – Сформулюйте, як результати діагностики впливають на вибір інтервенцій.	5
9	Самостійне заняття 9. Кейси успішної адаптації – Охарактеризуйте фактори, що сприяють успішній інтеграції мігрантів. – Назвіть приклади державних програм підтримки адаптації. – Опишіть роль громадських організацій у процесі інтеграції. – Перелічте можливості освіти та працевлаштування як чинники адаптації. – Запропонуйте приклади кейсів, які можна використати у психологічній практиці.	5
10	Самостійне заняття 10. Етичні та правові аспекти роботи психолога – Охарактеризуйте ключові етичні принципи роботи з мігрантами та біженцями. – Назвіть способи забезпечення конфіденційності у міжкультурному контексті. – Зазначте права клієнта, які психолог має враховувати у практиці. – Опишіть межі компетентності психолога у роботі з мігрантами. – Сформулюйте значення міждисциплінарної співпраці для ефективної допомоги.	5
Всього		54

7. Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

У процесі вивчення дисципліни «Психологія міграції, біженства та адаптації» використовуються наступні методи оцінювання навчальної роботи студентів:

- стандартизовані тести;
- поточне опитування;
- залікове модульне тестування та опитування;

- реферати, презентації;
- залік.

8. Критерії, форми поточного та підсумкового контролю

Підсумковий бал (за 100-бальною шкалою) з дисципліни «Психологія міграції, біженства та адаптації» визначається як середньозважена величина, залежно від питомої ваги кожної складової залікового кредиту:

Модуль 1		Модуль 2	
40%	10%	40%	10%
Поточне оцінювання	Модульний контроль 1	Поточне оцінювання	Модульний контроль 2
1. Оцінка за поточне оцінювання визначається як середнє арифметичне з оцінок, отриманих під час занять (5 занять, 5 тем – 5 оцінок). 2. Модульний контроль 1 проводиться на 5 занятті. Оцінка за Модульний контроль 1 виставляється на підставі виконання письмового завдання.		1. Оцінка за поточне оцінювання визначається як середнє арифметичне з оцінок, отриманих під час занять (5 занять, 5 тем – 5 оцінок). 2. Модульний контроль 2 проводиться на останньому практичному занятті. Оцінка за Модульний контроль 2 виставляється на підставі виконання письмового завдання.	

Усі форми контрольних заходів та критерії оцінювання здобувачів зазначенні в положенні університету про оцінювання результатів вивчення навчальної дисципліни.

Шкала оцінювання

За шкалою університету	За національною шкалою	За шкалою ECTS
90-100	відмінно	A (відмінно)
85-89	добре	B (дуже добре)
75-84		C (добре)
65-74	задовільно	D (задовільно)
60-64		E (достатньо)
35-59	незадовільно	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)
1-34		F (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)

9. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

№ п/п	Найменування	Номер теми
1	Мультимедійний проектор	1-10
2	Проекційний екран	
3	Комунікаційне програмне забезпечення (Google Chrome, Firefox)	
4	Наявність доступу до мережі Інтернет	

5	Персональні комп'ютери, ноутбук.	
6	Комунікаційне програмне забезпечення (Zoom) для проведення занять у режимі онлайн (за необхідності)	
7	Комунікаційна навчальна платформа (Moodle) для організації дистанційного навчання (за необхідності)	
8	Програмне забезпечення: ОС Windows	

10. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основні:

1. Дідковська Л., Дідковський А. *Психологія потенційного емігранта: монографія*. Львів: Растр-7, 2023.
2. Короцінська Ю., Мисоченко А. *Особливості вимушеної міграції як виду втрати*. Вісник ДонНУ ім. В. Стуса, 2024.
3. Манучарян Т. *Адаптація як чинник психологічного благополуччя внутрішньо переміщених осіб*. Запоріжжя: ЗНУ, 2023.
4. Марута Н. О., Панько Т. В. *Клініко-психопатологічна структура розладів адаптації у ВПО*. Харків: НУЦЗУ, 2021.
5. Почекета М. Ф. *Психологічні особливості трансформації ідентичності мігрантів засобами моделі PRISMA*. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2025.
6. Прікоп Д. *Чинники соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених українців*. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2024.
7. Слюсаревський М. М., Блинова О. Є. *Психологія міграції: навчальний посібник*. Київ: Талком, 2018.
8. Чорна Л. Г. (ред.). *Психологія міжгрупової взаємодії: історичний і територіальний виміри*. Кропивницький: ІМЕКС-ЛТД, 2024.
9. Шарапа С. *Зв'язок соціальної ідентичності та соціально-психологічної адаптації в українських мігрантів*. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2024.
10. Юрчинська Г., Масельська Л. *Чинники психологічного благополуччя українських жінок-мігранток*. Вісник КНУ, 2024.

Додаткові:

1. Bowlby J. *Attachment and Loss*. New York: Basic Books, 1980.
2. Castles S., Miller M. *The Age of Migration*. Palgrave Macmillan, 2020.
3. Lindemann E. *Beyond Grief: Studies in Crisis Intervention*. Jason Aronson, 1979.
4. Neimeyer R. *Grief Therapy*. Kyiv: Інститут психології ім. Г. С. Костюка, 2021.
5. UNHCR. *Global Trends: Forced Displacement in 2024*. Geneva, 2025.
6. Беррі Дж. *Acculturation and Adaptation: A Cross-Cultural Psychology Approach*. Cambridge University Press, 2018.
7. Кашлюк Ю. І. *Соціальні чинники психологічного благополуччя. Теорія і практика сучасної психології*, 2019.
8. Міхеєва О., Середа В. *Сучасні українські ВПО: причини та проблеми адаптації*. Львів: Галицька видавнича спілка, 2015.

9. Новікова О. Ф. (ред.). *Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху*. Київ: НАН України, 2016.
10. Швалб Ю. М. *Провина та почуття провини у структурі життєвих відносин*. Харків: НУЦЗУ, 2017.

Інформаційні ресурси:

1. [BBC News Україна](#) – аналітика про міграційні процеси.
2. Digital Library NAES of Ukraine ([lib.iitta.gov.ua in Bing](#)) – електронні ресурси з психології міграції.
3. [IOM Ukraine](#) – Міжнародна організація з міграції, програми підтримки.
4. [Lifeline Ukraine](#)
5. [Mental Help Ukraine](#) – онлайн-платформа безоплатної психологічної допомоги.
6. [Project HOPE Ukraine](#) – психосоціальна підтримка ВПО.
7. [Psychology NAES Ukraine](#) – наукові публікації з кризової психології.
8. [UNHCR Ukraine](#) – офіційні дані про біженців та ВПО.
9. [UNICEF Ukraine](#) – підтримка дітей та сімей у міграції.
10. [Veteran Hub](#)
11. WHO Mental Health ([who.int in Bing](#)) – ресурси з психічного здоров'я мігрантів.
12. [Економічна правда](#) – матеріали про соціально-економічні аспекти міграції.
13. [Міністерство охорони здоров'я України](#)
14. [Міністерство соціальної політики України](#)
15. [Національна психологічна асоціація України](#)
16. [Фонд «Право на захист»](#)
17. Центри життєстійкості – МОСП України ([msp.gov.ua in Bing](#))